

La diversitat de l'euroislam

L'atenció mediàtica sobre l'islam acostuma a activar-se al voltant dels conflictes, els protagonistes dels quals, per part musulmana, solen ser els elements més fonamentalistes. Però el ventall islàmic europeu va molt més enllà dels autors de massacres i 'fatwes' incendiàries. Hi ha qui diu que és precisament d'Europa d'on sortirà una nova manera de viure l'islam.

Atemptats com els de l'11 de març a Madrid acostumen a accentuar una certa islamofòbia, abonada per les lectures simplistes que en fan mitjans de comunicació i opinòlegs professionals. Però la realitat musulmana a Europa va molt més enllà del fanàtic violent o de l'immigrant. Avui, a Europa, sobretot en estats com França, Gran Bretanya i Alemanya, hi ha un debat profund i amb gran diversitat d'opinions sobre com ha de ser l'islam europeu.

En part ha estat fomentat per la mateixa dinàmica europea, com explica l'antropòleg de la UB Albert López Bargas, al llibre *Gestionar la diversitat* (Imed, 2003): "En els últims segles, Europa ha viscut un procés de secularització que ha comportat un replegament de la dimensió religiosa a un àmbit cada cop més íntim o individual, no tan sols mitjançant la progressiva negació de les funcions medidores de l'Església, sinó també a través de la marginació d'aquesta de l'espai públic. Entre les comunitats musulmanes que s'estan acomodant al camp religiós europeu assistim a una tendència a adoptar una dimensió purament religiosa de l'islam que s'allunya del caràcter etnocultural i que s'aproxima al tipus d'experiència religiosa dominant a Occident. Això és un xic paradoxal si tenim en compte les proclames alarmistes que proliferen als països d'acollida."

No es tracta de discutir sobre l'antiguitat de l'islam a Europa, o de les aportacions de les civilitzacions amb aquesta religió en el que avui és Europa, sinó de

respondre les eternes preguntes que s'han fet sempre els musulmans arreu: què és ser musulmà?, i com es pot viure com a tal ara i aquí? Les respostes són múltiples, i van des de la reflexió més intel·lectual fins a la reforma tornant a les arrels, passant pel misticisme, el tradicionalisme, el radicalisme i el conservadorisme. Un seguit d'ismes que denoten principalment que és una realitat viva i en transformació, o, si es vol, en crisi, com la resta de religions.

Dins de l'islam europeu el més evident és el tradicional, marcat sobretot pel fet migratori i format majoritàriament per immigrants de primera generació. Segons pensa Halil Bárcena, director de l'Institut d'Estudis Sufís de Barcelona i membre del consell assessor del Parlament per a les Religions, aquest tipus d'islam "és, en alguns casos, precari, i sovint és viscut de manera reactiva a una situació personal complicada". És l'islam de les comunitats endògenes, que es mouen en cercles tancats i que es consideren en terra aliena, que viuen la religió com un lligam identitari amb la societat d'origen. És un tipus d'islam tradicionalista, molt pietós, que fins i tot té una representació internacional en l'associació Jamaat At-Tabligh, creada el 1920 a l'Índia.

Una altra línia ben diferent és la dels musulmans que tenen origen en el continent, ja sigui perquè han nascut en famílies d'immigrants o de fills d'immigrants o senzillament perquè els seus avantpassats no s'han mogut d'Europa. Per a aquest grup, en bona part format per joves, segons explica l'antropòleg

El professor suís Tariq Ramadan és un dels principals ideòlegs de l'islam europeu. Ramadan proposa contextualitzar l'islam a la UE, sense que això signifiqui que desaparegui de l'espai públic.

expert en islam Jordi Moreras, “el fet de ser musulmans és una opció personal, constitutiva de la pròpia identitat a Europa, que no té gaire a veure amb el concepte de la religió que tenien els seus pares, i sí en canvi amb un component de modernització i de compatibilització amb el fet europeu”. De vegades aquests joves no sols s'enfronten amb la distància amb els seus pares, sinó també amb les onades de joves també immigrants, alguns amb estudis, que els recriminen el fet de no defensar l'islam veritable.

Deconstruir l'islam. Una de les diferències principals entre aquestes dues tendències, explica Moreras, són les referències teològiques. Així, mentre el primer grup ho té molt clar, i “escolten els experts del seu país amb les parabòliques”, el segon grup “ho té molt més cru, ja que ni els seus pares són un referent en aquest aspecte, ni tampoc l'imam a qui acudeix el pare”. Per cobrir aquest buit han aparegut diversos predicadors i intel·lectuals, o totes dues coses, alguns dels quals han arribat a Europa fugint de la repressió als seus països. Alguns d'aquests s'han aplegat al voltant de consells i associacions que

volen ser autoritats doctrinals, guies sobre com viure l'islam a Europa, i d'altres fan les seves reflexions des de la laïcitat, com diu Moreras, “amb la intenció de deconstruir l'islam”.

Un dels personatges que més han destacat per la seva voluntat definidora de l'islam europeu és Tariq Ramadan, professor de filosofia a l'Escola de Ginebra i d'islamologia a la Universitat de Friburg, a Suïssa. Ramadan ha fet declaracions que han escandalitzat no sols els sectors més fonamentalistes de l'islam sinó també intel·lectuals laics i jueus francesos.

Entre predicador i intel·lectual, es presenta primer com a ciutadà europeu i després com a musulmà, amb drets i deures, que busca en la tradició de l'islam el mínim imprescindible, i critica les interpretacions que n'han fet alguns creients. Aprofita la laïcitat europea per reivindicar un islam present en l'espai públic, que faciliti la integració. Per exemple, en una qüestió com el vel, es mostra partidari que sigui una opció personal de cada dona, tot i que ell ho pugui considerar prescriptiu. Les idees de Ramadan, que sovint modula segons l'audiència, tenen una gran influència

entre joves francesos musulmans de diversos àmbits socials. Ramadan, que també té bones relacions amb els moviments ecologistes i altermundialistes, és nét d'un cofundador dels Germans Musulmans a Egipte, entitat creada al principi del segle XX que, partint d'un islamisme fonamentalista però heterogeni, feia una gran tasca de treball social i denunciava la corrupció dels règims àrabs.

De fet, les idees o la influència dels Germans Musulmans també és present a Europa a través del xeic Yusuf Qaradawi, de 77 anys, que viu a Qatar. Qaradawi és el president del Consell Europeu per la Fatwa i la Recerca, amb seu a Dublín. Aquest consell aplega 32 experts d'Europa i el Pròxim Orient, que estudien els dilemes que planteja l'islam als musulmans europeus. Per exemple, estudien aspectes com la participació política o les vegades i posicions de la pregària, o si les dones poden ser esportistes professionals. Han fet comunicats que han criticat els atemptats de l'11-S als EUA i alguns polítics voldrien que fessin el mateix amb els atemptats suïcides de signe islàmic a Israel i Palestina.

Tornant als intel·lectuals influents en la reflexió sobre l'islam, especialment

en l'àmbit universitari, hi ha Mohammed Arkoun, així com el gran mestre sufí Xeic Khaled Bentounes, figura de gran prestigi que també és molt escoltat pels no-musulmans interessats en l'islam. També en aquesta línia de reconegut prestigi hi ha l'imam de la mesquita de París, Dalil Boubaker, home culte, tradicional i moderat, amb un gran carisma, que presideix des que es va crear (el gener de 2003) el Consell Francès del Culte Musulmà (CFCM). Aquesta institució, que ha de ser l'interlocutor del Govern francès amb la comunitat musulmana de l'Hexàgon, ha estat impulsada pel Ministeri de l'Interior i la presidència francesa, que van tenir un interès especial a convèncer Boubaker perquè en fos el president, per davant de les altres entitats que integren el Consell: la Federació Nacional de Musulmans a França i la Unió de les Organitzacions Islàmiques de França (UOIF), molt influent i propera als Germans Musulmans. La UOIF, però, tot i seguir una línia considerada "dura", no es va oposar a la nova i polèmica llei francesa sobre el vel. El Consell Islàmic i Cultural de Catalunya també aplega imams diversos, com el CFCM, però a diferència d'aquest va ser creat per les entitats musulmanes fa dos anys.

Renaixença islàmica. Entre els diversos sectors que busquen replantejar-se la vivència de l'islam a Europa i Occident en general hi ha un seguit de pensadors de gran formació tant en l'islam com a Occident que han estat aplegats en un corrent anomenat "islam de les llums". Els seus antecedents es troben en un dels primers corrents reformadors de l'islam, el *nahda*, que vol dir "renaixença", impulsat a partir del segle XVIII i de manera heterogènia. Els seus autors es preguntaven per què els països musulmans, tot i les èpoques de glòria intel·lectual, social i política, comencen a ser cada cop més endarrerits, pobres i injustos que a Europa. Per a alguns, com ara l'egipci Abduh, la resposta estava en l'educació memorística i la manca de promoció de l'esperit crític; per a d'altres, era problema de les elits polítiques corruptes. Fos per una cosa o l'altra, el

Manifestants contra la prohibició d'exhibir símbols religiosos a les escoles franceses. La visió reformista de l'islam encara és minoritària entre les comunitats musulmanes de base.

cas és que la *nahda* fracassà en els seus objectius. Però des de fa uns anys aquest "islam de les llums" pretén agafar el testimoni de la *nahda* i dur-lo més enllà. Com explica Bárcena, "si per a aquells reformadors l'islam era l'Alcorà, el profeta i les reflexions que havien suscitat, per als nous pensadors la qüestió més bàsica és l'Alcorà i el profeta, i les interpretacions que se n'han fet després no són inqüestionables". Per exemple, en un moment donat, la jurisprudència musulmana, el *fiqh*, va establir que no era musulmà qui no duia barba, cosa que no es diu enlloc de l'Alcorà. De la mateixa manera, tampoc no es diu enlloc de l'Alcorà que la representació política ha de ser com el règim dels aiatol·làs de l'Iran.

Alguns dels noms destacats d'aquest divers islam de les llums són el pakistanès Fazlur Rahman i, sobretot, l'iranès Abdul Karim Soroush, avui exiliat als EUA. En alguns països, fer aquest tipus de reflexions els ha costat perdre càtedres i ser perseguits; per això molts han emprès el camí de l'exili. Per tant, tenen dificultats d'incidència en els seus països. De fet, explica Bárcena, "les reflexions d'aquests pensadors és a Europa on tenen més futur, ja que s'hi poden moure i exposar les seves idees en llibertat".

Un altre dels reformadors de la manera de viure l'islam és l'anomenat "muftí de Marsella", Soheib Bencheikh, d'origen egipci, fill de qui a mitjan anys vuitanta fou l'imam de la mesquita de París. Com Ramadan, Bencheikh també vol contextualitzar l'islam a Europa, però a diferència d'ell les seves reflexions van més en la línia de fer que l'islam desaparegui de l'espai públic. Bencheikh té molta audiència entre els sectors progressistes laics de França, però en canvi la seva influència en les bases musulmanes del país és gairebé nul·la.

Tot aquest debat, arribi on arribi, de les elits al lumpen dels suburbis, és especialment viu a França, on hi ha la majoria de musulmans europeus, uns 4,5 milions de persones. En menor mesura aquestes preocupacions també s'escolten a Alemanya i Gran Bretanya, ja que són els dos països europeus que més creients de l'islam tenen després de França. Per contra, als Països Catalans, com explica el president del Centre Ibn Batuta i diputat socialista al Parlament català, Mohammed Chaib, "no hi ha figures de referència, i tant aquí com a Europa els intel·lectuals musulmans s'han quedat molt allunyats de la resta de creients". Per a Chaib, en la majoria de casos aquestes figures de referència s'han quedat en marcs teòrics i no han

Musulmans pregant en una mesquita de Barcelona. A l'Europa dels Quinze es calcula que hi ha 12 milions de musulmans, als quals se sumaran 10 milions més amb la pròxima ampliació.

fet la seva feina, que era la d'intermediari, d'interconnexió de la gent, de fer arribar les seves reflexions als musulmans. En altres casos, diu també Chaib, alguns intel·lectuals han optat per acomodar-se completament a Europa i reduir al màxim l'expressió pública de la religió.

A Catalunya, algunes de les funcions d'interconnexió que comenta Chaib s'han assumit per part dels membres del Consell Islàmic, on es té una "concepció oberta de l'islam, pacífic, dialogant i respectuós amb l'altre". Per exemple, el Consell ha hagut de convèncer algun pare que a l'Alcorà no hi ha cap línia que prohibeixi a la seva filla d'estudiar ciència i fer esport amb altres nens.

Chaib també reclama una societat intercultural que no sols impliqui un esforç per al musulmà, sinó també per a la societat d'acollida.

Conversos. Un altre dels grups que Moreras creu que cal tenir en compte en tots aquests processos de contextualització a l'Europa de l'islam és el dels conversos, que poden fer de pont entre diverses tradicions i religions i que sobretot ajuden a trencar estereotips i a deslligar la religió del fet migratori.

Que hi hagi totes aquestes propostes avui a Europa i que la majoria de mu-

sulmans europeus es decantin per contextualitzar l'islam en el continent no vol dir que altres maneres de viure l'islam d'una manera més tancada no tinguin predicació a Europa, encara que de moment sigui de manera minoritària. Bárcena alerta que "també circulen les idees de l'islamisme radical, que té un discurs fàcil i directe, i que és atractiu per a molta gent, sobretot per als adolescents". També Moreras pensa que els grups més radicals i violents "tenen una capacitat de penetració en les comunitats islàmiques de base que abans no tenien, tot i que encara siguin minoritaris".

En aquest sentit, a Europa també hi ha grups d'ideologia wahhabita, d'origen saudita, que és de marcat caràcter purità i simplista, lligats al comportament, a allò que es pot fer i al que no es pot fer. Són conservadors i rigoristes sense fissures. Per a Bárcena, el wahhabisme "és contrari als atemptats, tot i que també hi han tingut màniga ampla i que ara els ha esclatat a les mans un monstre que durant molt de temps han alimentat, també en part amb l'ajuda d'Occident".

En aquest sentit, Bin Laden i el seu grup Al-Qaida serien wahhabites radicalitzats, més ben definits si emprem el mot *salafí*, i que han endurit els seus plantejaments, també sobre l'ús de la

violència, per assolir els seus objectius. Per aturar-ho a temps, explica Chaib, és molt important de reflexionar sobre el perquè, per exemple, joves magribins amb permís de residència a Europa poden esdevenir terroristes. "De moment -continua Chaib-, s'ha fet feina, però encara queda molt per fer, i cal dir que les polítiques adreçades a aquests joves musulmans catalans no són les millors que s'haguessin pogut fer."

Sigui com sigui, el cas és que alguna cosa es mou entre els prop de 12 milions de musulmans europeus (que seran 10 més amb l'ampliació). Com diu el secretari general del Fòrum d'Organitzacions Estudiantils i Juvenils Musulmanes Europees, Michail Privot, en un article a la revista *Dialogal* de la tardor del 2003, "els musulmans europeus han iniciat un veritable procés de reflexió, multiforme, plural, sovint contradictori, però audaç, sobre la seva herència, les seves fonts i també sobre l'anàlisi de les situacions inèdites amb què s'enfronten i els reptes múltiples que aquestes situacions els imposen". I aclareix que s'està fent "un immens esforç de relectura de les fonts de la fe musulmana (l'Alcorà i el llegat del profeta Mahoma) per extreure'n els mitjans espirituals, conceptuals i jurisprudencials que permetran als musulmans viure en harmonia amb els principis de la seva fe dins de la multiplicitat de situacions que trobem a Europa". Per a Privot, "són nombrosos els qui creuen que només un retorn als orígens vertaders de l'islam -retorn raonat i posat en perspectiva, però no sacrificat a l'altar d'una 'integració' il·lusòria- permetrà als musulmans d'Europa reprendre el contacte amb la universalitat dels seus valors i, en conseqüència, dominar la diversitat i les especificitats amb què es troben cada dia".

Caldrà estar atents, doncs, a les evolucions d'aquestes reflexions, que, juntament amb la política religiosa i d'immigració que plantegin les administracions (i els diners que hi aboquin), poden ser l'antídoto per evitar que el que avui és un fet minoritari dins l'islam, no sols als Països Catalans sinó arreu d'Europa, acabi sent una amenaça real.